

2009-2011 YILLARI ARASINDA BİR DEVLET HASTANESİNDE ÇOCUK PSİKIYATRİSİ POLİKLİNİĞİNE YÖNLENDİRİLEN ADLİ OLGULAR

Emel SARI GÖKTEN*

ÖZET

Amaç: Bu çalışmada bir devlet hastanesinin çocuk psikiyatrisi polikliniğine adli rapor istemiyle başvuran çocuk ve ergenlerin geliş nedenleri, sosyodemografik özellikleri ve psikiyatrik tanılarının belirlenmesi amaçlanmıştır. **Yöntem:** Hastanemizin çocuk psikiyatrisi polikliniğine yönlendirilen olguların düzenlenmiş adli raporları geriye dönük olarak incelenmiştir. Çocukların ne için gönderildiği, aile yapıları, öğrenim durumları, kardeş sayıları, zeka düzeyleri, suç işlediği iddia edilenlerin hangi tip suç işledikleri, istismara uğramış olanların tanu alma durumları değerlendirilmiştir. **Sonuçlar:** 277 olgunun 234'ü (%84.5) işledikleri iddia edilen suçların hukuki anlam ve önemini algılama ve davranışlarını yönlendirme yetenekleri açısından değerlendirilmiştir. Geriye kalan 43 olgu (%15.5) uğradıkları cinsel istismar sonrası beden ve ruh sağlığının değerlendirilmesi için gönderilmiştir. Suça karışmış çocuk ve ergenlerin işledikleri iddia edilen suçlar sırasıyla %50 hırsızlık, %35.5 kasten yaralama (darp), %5.1 tehdit/hakaret, %3.8 mala zarar verme, %3.8 cinsel istismar, %1.3 uyuşturucu madde bulundurmak ve %0.4 başkasına ait kimlik ve kimlik bilgilerini kullanmaktır. Cinsel istismara uğrayan çocuk ve ergenlerin %81.4'ünde travmaya sekonder en az bir psikiyatrik tanu tespit edilmiştir. **Tartışma:** Suça karışmış çocukların özellikle aile ortamı, arkadaş grubu gibi suça sürükleyen nedenler açısından araştırılması ve gerekli durumlarda uygun müdahalelerin yapılması önemlidir. Çocuk ve ergenlerde cinsel istismarın çok önemli bir halk sağlığı problemi olduğu unutulmamalı, olguların gizli kalmaması, uygun kuruluşlara bildirimini sağlanmalı, tedavi ve rehabilitasyonuna önem verilmelidir.

Anahtar sözcükler: Çocuk, suç, adli rapor, cinsel istismar.

SUMMARY: FORENSIC CASES REFERRED TO CHILD AND ADOLESCENT PSYCHIATRY IN A STATE HOSPITAL BETWEEN 2009 AND 2011

Objective: The aim of this study is to evaluate the reasons for referral, the socio-demographic characteristics and psychiatric diagnosis of children and adolescents admitting for forensic evaluation to child and adolescent psychiatry department in a state hospital. **Method:** Data was gathered retrospectively for socio-demographic characteristics including age, sex, level of education, number of siblings, IQ score and types of crime charged for. Psychiatric diagnoses based on DSM-IV-TR diagnostic criteria for sexually abused children were also evaluated. **Results:** 234 (84,5%) of 277 cases were referred for criminal liability evaluation. Remaining 43 (%15,5) cases were referred for psychiatric status examination after sexual abuse. Types of crime being charged for were 50% theft, 35,5% malicious injury, 5,1% threat/insult, 3,8% property damage, 3,8% sexual abuse, 1,3% possession of drugs and 0,4% identity theft. 81,4% of children and adolescents with sexual abuse had at least one psychiatric diagnosis due to sexual trauma. **Discussion:** Delinquent children and adolescents should be evaluated for necessary interventions and driving factors such as family-peer and social environment. Sexual abuse, being an important public health problem and a risk factor for psychiatric disorders, should be reported and treatment and rehabilitation of these cases should be prioritized.

Key words: Child, crime, forensic report, sexual abuse.

GİRİŞ

Çocuk ve ergen ruh sağlığı ve hastalıkları polikliniklerine adli psikiyatrik değerlendirme amacıyla getirilen çocuk ve ergenler, en başta uğradıkları cinsel ya da fiziksel istismar nedeniyle beden ve ruh sağlığında bozulma olup olmadığı ya da işledikleri iddia edilen suçun hukuki anlam ve önemini algılama ve davranışlarını yönlendirme yeteneklerinin gelişip gelişmediği sorulan olgulardır. Bunların dışında daha seyrek olarak çocuk ya da ergenin ifadesine güvenilip güvenilemeyeceği, beden ve ruh sağlığı bakımından kendisini

savunabilecek durumda olup olmadığı ya da tutuklu bulunanların ruhsal durumunun tespiti ve tedavisi gibi sebeplerle de adli psikiyatrik değerlendirme istenebilmektedir.

Adli psikiyatrik değerlendirme kişinin geçmiş yaşantısının, gözlem/değerlendirme sürecindeki ve yargılamanın konusunu oluşturan eylem sırasındaki duygu, düşünce, davranışlarının, psikiyatrik muayenedeki bulguların, psikometrik incelemelerin ve resmi belgelerin incelenmesine dayanmaktadır (Sercan 2007). Bu değerlendirme mahkeme karar süreci için bilgi sağlama ve bi-

*Uzm. Dr., Dr. Faruk Sükan Doğum ve Çocuk Hastanesi Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Birimi, Konya

lirkişiliği içerdiği gibi çocuktaki olası psikiyatrik hastalığın saptanması ve çocuğun korunabilmesi açısından da önemlidir (Köse ve ark. 2010).

Suç, tarihin ilk çağlarından itibaren yüzyıllardır toplumların nedenleri üzerinde durdukları ve ona karşı önlemler aldıkları toplumsal bir sorundur. Durkheim suçu "toplum halinde yaşama koşullarına yönelmiş her türlü saldırı" olarak tanımlamıştır (Balcıoğlu 2001). Suça yatkınlık kavramı ise, "suç işlemeye eğilimli olma" olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu 2005).

Kalitsal etkenlerin, psikiyatrik sorunların ve beden kusurlarının suç işlemede etkili olduğu düşünülür. Ancak günümüzde, en çok bireyin yaşadığı olumsuz çevre koşulları ve bu çevre koşulları ile etkileşimin suça yatkınlığı artırdığı kabul edilmektedir. Kuşkusuz bu olumsuz etkenler toplumda yer edinmeye ve kimlik kazanmaya çalışan ergenleri suça itebilmektedir (Gördeles Beşer 2009).

Ergenler içinde buldukları bu dönemde vücutlarındaki fizyolojik değişikliklerle baş etmek, bilişsel farkındalıkla bütünleşmek, özdenetim kazanmak, sosyal roller geliştirmek, meslek seçimi, gelecek planı yapmak ve yetişkin rolüne hazırlanmak gibi birçok stresörle karşı karşıyadırlar. Etkili ve gerçekçi baş etme stratejileri geliştirmelerinde aile ve arkadaşları ile kurdukları ilişkiler önemlidir. Kötü yaşam koşulları, düşük sosyoekonomik düzey, ihmal ve istismar ergenlerin etkili baş etme yöntemleri geliştirmesine engel olur. Stresörlerle baş edemeyen ergenler olumlu ve kabul edilebilir davranış biçimi geliştirmekte zorluk çekerler ve suça daha kolay sürüklenirler (Basut ve Erden 2005, Ali ve ark. 2004, Başar 1999, Caldwell ve ark. 2006, Çamkerten 1999, Küçükler 2001, Lipsey ve ark. 2007, Öztürk ve Uluşahin 2008).

Çocuk ve gençler şiddet eylemlerinin bazen faili bazen de mağdur olarak karşımıza çıkar. Çocuklar bedensel, zihinsel ve psikolojik özellikler yönünden erişkinlerden farklıdır ve çocuk suç-

luluğuna da farklı yaklaşmak gerekir (Erdoğan ve Balcıoğlu 2003). Çocuğun cinsel istismarı fiziksel, duygusal, sosyal, ahlaki, kültürel ve hukuki boyutları olan geniş kapsamlı ve karmaşık bir sorundur. Cinsel istismar kavramı, 'henüz cinsel gelişimini tamamlamamış bir çocuğun ya da ergenin, bir erişkin tarafından cinsel arzu ve gereksinimlerini karşılamak için güç kullanarak, tehdit ya da kandırma yolu ile kullanılması' olarak tanımlanmaktadır. İstismar çocuk ya da ergen ile kan bağı olan ya da ona bakmakla yükümlü birisi tarafından yapılmışsa bu durum ensest olarak adlandırılır. Cinsel istismardan söz ederken bir çocuk ile bir erişkin arasındaki cinsel aktivite üzerinde durulmakla birlikte, iki çocuk arasındaki cinsel aktiviteler; yaş farkı 4 yaş ve üstü olduğunda, küçük çocuğun zorlama ya da ikna ile cinsel haz amacı güden aktivitelere maruz bırakılması durumunda da cinsel istismar olarak ele alınır (İşeri 2008).

Cinsel istismar; temas içermeyen cinsel istismarlar (cinsel içerikli konuşma, teşhircilik ve röntgencilik), cinsel dokunma (istismarcı kurbanı dokunabilir ya da kurbanı kendisine dokunması için zorlayabilir), interfemoral ilişki (ırza tasaddi; penetrasyonun olmadığı, sürtünmenin olduğu istismar şekli), cinsel penetrasyon (ırza geçme; genital ilişki, anal ilişki, objelerle ya da parmakla penetrasyon) ve cinsel sömürü (çocuk pornografisi, çocuk fuhuşu) şekillerinde olabilir (Tahiroğlu ve Avcı 2007).

Çocuklukta cinsel istismara maruz kalma sıklığı %10-40 olarak bildirilmektedir (Tahiroğlu ve Avcı 2007). Kızlarda erkeklere oranla 4 kat daha fazla oranda görülmektedir (Glaser 2002). İstismarcılar genellikle erkektir, %5-15 suçlu ise kadındır. Tanıdık birisi ya da bir yabancı tarafından aile dışı istismar çocuk ve erişkin arasındaki cinsel temas olgularının %30-50'sidir (Özen ve Şener 1997).

Kanunen evlenmelerine izin verilmeyen iki kişi arasındaki cinsel ilişkiye ensest denir. Ensestin yaşandığı bir aile evrensel olarak düzensiz ve

işlevlerini yerine getiremeyen bir aile şeklinde tanımlanır. En sık tanımlanan örüntü, babanın güçlü konumunu kuvvet kullanarak elde ettiği katı ve ataerkil bir aile yapısıdır (Özen ve Şener 1997). Cinsel istismarın klinik özellikleri ve çocuk üzerindeki etkileri; çocuğun istismarcı ile olan ilişkisine, istismarın şekline, süresine, şiddet kullanımına, fiziksel zararın varlığına, çocuğun yaşı ve gelişim basamağına ve travma öncesi psikolojik gelişimine bağlı olarak değişmektedir (İşeri 2008). Cinsel istismar öyküsü anksiyete, depresyon, madde bağımlılığı, intihar davranışı, borderline kişilik bozukluğu ve travma sonrası stres bozukluğunu içeren psikiyatrik bozukluklarla sonuçlanabilmektedir. Kişiler arası ilişki kurma ve sosyal ilişkileri sürdürme becerisi, benlik saygısı cinsel istismardan olumsuz etkilenmektedir. Çocukluk çağı cinsel istismarı ile cinsel yönden riskli davranış gösterme arasında birliktelik saptanmıştır. Çocuğun cinsel istismarında istismarla birlikte yaşanan travmatik cinsellik, ihanete uğramışlık hissi, güçsüzlük, damgalanma gibi dört travmatik dinamik yer alır. Travma kendisi psikolojik ve davranışsal sonuçlara neden olurken, erken travma ayrıca olumsuz biyolojik etkilere de yol açabilir. Özellikle nöronal plastisite dönemindeki travmatik yaşantılar nöroendokrin stres cevap sistemlerini aşırı duyarlı hale getirmektedir (Aktepe 2009). Friedrich (1994) çocukluk çağı cinsel ve fiziksel istismarının kurbanlarda somatik şikayetleri artırdığını bunun da istismar tecrübesi nedeniyle fiziksel kendilikteki bozulmaya bağlı olabileceğini bildirmiştir. Erişkin örnekleme yapılan bir araştırma istismar öyküsü olan olgularda kronik gastrointestinal bozukluklar ve somatizasyon bozukluğunun daha sık olduğunu bildirmektedir (Baccini ve ark. 2003). Drossman ve arkadaşlarının (1990) gastroenteroloji bölümüne başvuran kadınlarla yürüttükleri bir çalışmada %44 oranında cinsel ya da fiziksel istismar öyküsü saptanmıştır. İstismara uğramış olgularda fonksiyonel gastrointestinal bozukluklar, irritabl barsak sendromu belirtileri, pelvik ağrı, çoklu bedensel yakınmalar, ameliyat yüzdeleri kontrollerden anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Bu nedenle sadece psikiyatri kliniklerinde değil tıbbın diğer bölümlerindeki sağlık çalışanlarının da istismar konusunda bilgi ve deneyim sahibi olmaları gerekmektedir (Baccini ve ark. 2003).

Bu çalışmada bir devlet hastanesinin çocuk psikiyatrisi polikliniğine adli kolluk kuvvetleri ya da ailesi tarafından adli rapor düzenlenmesi amacıyla getirilen olguların sosyodemografik özellikleri ve psikiyatrik tanılarının belirlenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Konya Dr. Faruk Sükan Doğum ve Çocuk Hastanesi çocuk psikiyatrisi polikliniğine adli makamlar tarafından 2009 Haziran-2011 Ocak tarihleri arasında haklarında rapor düzenlenmesi amacıyla yönlendirilen 277 olgunun düzenlenmiş adli raporları geriye dönük olarak incelenmiştir. Çocukların ne için gönderildiği, kim tarafından getirildikleri, aile yapıları, öğrenim durumları, kardeş sayıları, zeka düzeyleri, suç işlediği iddia edilenlerin hangi tip suç işledikleri, istismara uğramış olanların tanı alma durumları değerlendirilmiştir. Analizlerde SPSS 17.00 İstatistiksel Paket Programı kullanılarak tanımlayıcı istatistikler yapılmıştır.

BULGULAR

Araştırmaya katılan olguların yaş aralığı 5 ila 18 (ortalama yaş 13.1 ± 1.2)'dir. 277 olgunun 234'ü (%84.5) işledikleri iddia edilen suçların hukuki anlam ve önemini algılama ve davranışlarını yönlendirme yetenekleri açısından değerlendirilmiştir. Geriye kalan 43 olgu (%15.5) uğradıkları cinsel istismar sonrası beden ve ruh sağlığının değerlendirilmesi için gönderilmiştir.

Suçta karıştığı iddia edilen çocuk grubunun %89.3' ü erkek, %10.7'si kızlardan oluşurken, cinsel istismar mağduru çocukların %86'sı kız, %14'ü erkek cinsiyetten oluşmaktadır (Tablo 1 ve 2). Suça karıştığı iddia edilen çocuk grubunun %93.6'sı 12-15 yaş aralığında, %52.6'sı il-

köğretime devam etmekte, %44.9'u üç ve daha fazla sayıda kardeşe sahip, %88.9'u anne ve babası ile birlikte yaşamakta ve %84.6'sı normal zeka düzeyine sahiptir (Tablo 1). Suça karıştığı iddia edilen çocukların çoğu (%94.4) hastaneye rapor düzenlenmesi amacıyla kolluk kuvvetleri tarafından getirilmiş olup, yanlarında anne ve babaları bulunmamaktadır. Bu yüzden olguların aileleriyle görüşmeler yapılamamış, poliklinik koşullarında psikiyatrik muayene yapılmıştır. Klinik muayenesi yapılan olgulardan zihinsel düzeyinde gerilik olduğu düşünülen olgulara WISC-R zeka testi uygulanmıştır.

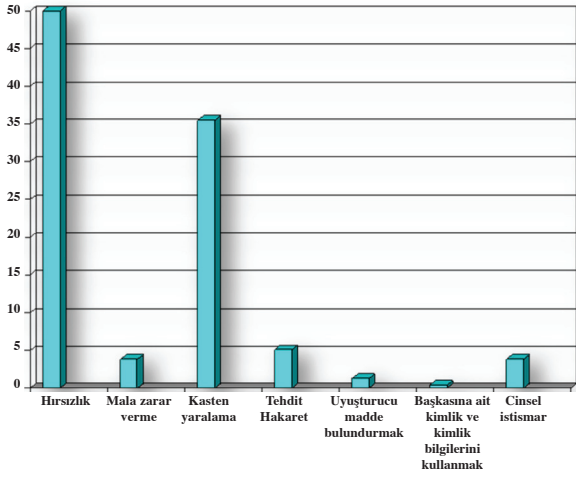
Suça karıştığı iddia edilen çocukların %44.9'u üç veya daha fazla sayıda, %38'i iki sayıda kardeşe sahiptir. Sadece 23 çocuğun ailesi dağılmış olup, bu çocuklardan 15'i annesi ile, 1'i babası ile, 4'ü akrabasının evinde, 3'ü kurumda yaşamaktadır (Tablo 1). Olguların aileleri yanlarında olmadığı için sosyoekonomik durumlarıyla ilgili net bir bilgi saptanamamış, ancak olguların 62'sinin (%26.5) babasının işsiz olduğu, bunların 11'inin sadece annesinin sigortasız olarak asgari ücretin altında bir maaşla çalıştıkları öğrenilmiştir. Suça karıştığı iddia edilen çocuk grubunun 27'si (%11.5) ailesine maddi açıdan destek olabilmek için çalışmaktadır.

Tablo 1: Suça Karışmış Çocuk Grubunun Sosyodemografik Verileri

Cinsiyet	(n)	%
Kız	25	10.7
Erkek	209	89.3
Yaş Aralığı	(n)	%
12-15	219	93.6
15-18	15	6.4
Öğrenim durumu	(n)	%
Hiç okula gitmemiş	14	6.0
İlköğretimde	123	52.6
İlköğretimden terk	31	13.2
İlköğretim mezunu	32	13.7
Lisede	34	14.5
Kardeş sayısı	(n)	%
0	4	1.7
1	36	15.4
2	89	38.0
3 ve daha fazla	105	44.9
Aile tipi	(n)	%
Aile birlikte	211	90.2
Dağılmış aile	23	9.8
Kiminle yaşıyor	(n)	%
Anne ve baba ile	208	88.9
Anne ile	15	6.4
Baba ile	1	0.4
Akrabalarda	4	1.7
Kurumda	3	1.3
Kiminle geldi	(n)	%
Polis eşliğinde	221	94.4
Ailesi ile	13	5.6
Mental düzey	(n)	%
Normal zeka	198	84.6
Mental retarde	36	15.4

Klinik muayenesi sırasında 36 olgunun zihinsel olarak yaşının gerisinde olduğu saptanmış olup, uygulanan WISC-R zeka testi sonucunda bunların 34'ü "Hafif Derecede Zeka Geriliği" tanısı alırken, 2 olguda "Orta Derecede Zeka Geriliği" saptanmıştır. İşledikleri iddia edilen suçlar sırasıyla %50 hırsızlık, %35.5 kasten yaralama (darp), %5.1 tehdit/hakaret, %3.8 mala zarar verme, %3.8 cinsel istismar, %1.3 uyuşturucu madde bulundurmak ve %0.4 başkasına ait kimlik ve kimlik bilgilerini kullanmadır (Şekil 1).

Şekil 1: Suça Karışmış Çocuk Grubunun İşlediği İddia Edilen Suç Tipleri

Suçta karıştığı iddia edilen çocuk grubunda toplam 96 olgunun (%41) işlediği suçun hukuki anlam ve önemini algılama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin bulunmadığı, 20 olgunun (%8.5) ise işlediği suçun hukuki anlam ve önemini algılayabildiği, ancak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yetersiz olduğu düşünülmüş ve buna uygun rapor düzenlenmiştir. Olgular dikkat eksikliği, hiperaktivite ve impulsivite açısından klinik muayene ile değerlendirilmiş, bu amaçla aile ya da öğretmen formu ile değerlendirme yapılamamıştır. 5 olgunun değerlendirmesinde karar verilememiş olup, bir üst kuruma yönlendirilmiştir.

Suçta karıştığı iddia edilen çocuk grubu işledikleri suç tipleri açısından değerlendirilmiştir. Bu açıdan bakıldığında 'kasten yaralama' suçu iş-

lediği iddiası ile getirilen çocuk ve ergenlerden 49'u (%59) okulda ve/ya da dışarıda arkadaşlarıyla grup şeklinde kavgaya karışmış, 15'i (%18) kendi ailesinin başkalarıyla kavgası sırasında olaya karışmış, 4'ü (%4.8) annesini ya da babasını yaralamış, 2'si (%2.4) öğretmenini yaralamış, 13'ü (%15.6) karşısındakini bıçakla yaralamış ve biri (%1.2) otizm ve orta derecede mental retardasyonu olan bir ergen olup karşısındaki şahsı elindeki odunu fırlatarak başından yaralamıştır. 'Hırsızlık' suçu iddiası ile getirilen çocuk ve ergenlerden 86'sı (%73.5) 40 TL ve altı nakit para ya da aynı değerde eşya çalma, 11'i (%9.4) mobilet çalma, 3'ü (%2.6) otomobil çalma, 12'si (%10.3) cep telefonu çalma, 2'si (%1.7) bisiklet çalma, 2'si (%1.7) köpek ya da güvercin çalma ve 1'i (%0.8) mücevher çalma suçu nedeniyle getirilmiştir. 'Mala zarar verme' suçu iddiası ile getirilen olgulardan 4'ü (%44.4) işyeri ya da otomobil camı kırma, 3'ü (%33.3) işyerine zarar verme, 1'i (%11.1) araba çizme ve 1'i (%11.1) kasten yangın çıkarma suçlarından getirilmiştir. Cinsel taciz suçu iddiası ile getirilen olgulardan 7'si (%77.8) cinsel dokunma ve 2'si (%22.2) cinsel penetrasyon suçuyla getirilmiştir.

Suçta karıştığı iddia edilen çocuk grubundaki 36 olgunun mental retardasyonu olduğu saptanmıştır. Bu olgulardan 2'si "Orta Derecede Mental Retardasyon", 34'ü "Hafif Derecede Mental Retardasyon" tanıları almıştır. Orta derecede mental retardasyonu olan olgulardan biri otizmli olup kasten yaralama suçu iddiası ile getirilmiştir. Diğer orta derecede mental retardasyonu olan olgu hırsızlık (mobilet çalma) suçu iddiasıyla getirilmiştir. Hafif derecede mental retardasyonu olan çocuklardan 13'ü okulda ve/veya dışarıda arkadaşlarıyla grup şeklinde kavgaya karıştığı, 3 olgu ailesinin başkalarıyla kavgası sırasında olaya karıştığı, 14 olgu 40 TL ve altı nakit para ya da aynı değerde eşya çaldığı, 2 olgu cep telefonu çaldığı, 2 olgu işyeri ya da otomobil camı kırdığı iddiasıyla getirilmiştir.

Cinsel istismara uğrayan grupta kızların yaş ortalaması 12.9 ± 1.1 yıl, erkeklerin ise $12.6 \pm$

1.3 yıldır. Bu gruptaki toplam 43 olgunun 13'ü (%30.2) iki kardeşe sahipken, 16 olgu (%37.2) üç ya da daha fazla sayıda kardeşe sahiptir (Tablo 2). Olguların 9'u (%20.9) dağılmış ailelere sahip-

tir. Bu 9 olgunun altısı annesi ile, biri babası ile, ikisi akrabalarıyla birlikte yaşamaktadır (Tablo 2). 6 olgu (%14) hayatı boyunca hiç okula gitmemiş ve okuma yazma bilmemektedir. 16 olgu

Tablo 2: Cinsel İstismar Mağduru Çocuk Grubunun Sosyodemografik Verileri

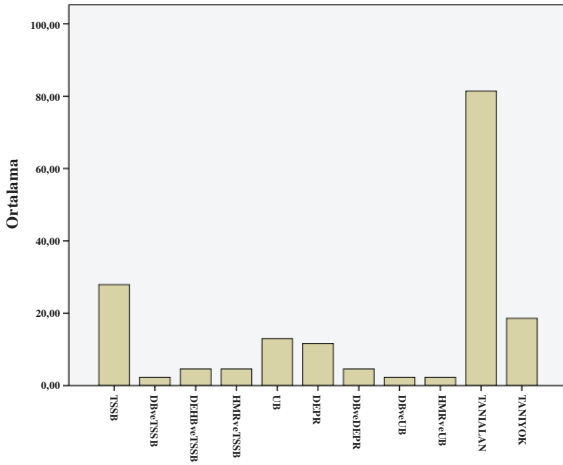
Cinsiyet	(n)	%
Kız	37	86.0
Erkek	6	14.0
Yaş Aralığı	(n)	%
<12	11	25.6
12-15	18	41.9
15-18	14	32.6
Öğrenim durumu	(n)	%
Hiç okula gitmemiş	6	14.0
İlköğretimde	16	37.2
İlköğretimden terk	4	9.3
İlköğretim mezunu	7	16.3
Lisede	10	23.3
Kardeş sayısı	(n)	%
0	5	11.6
1	9	20.9
2	13	30.2
3 ve daha fazla	16	37.2
Aile tipi	(n)	%
Aile birlikte	34	79.1
Dağılmış aile	9	20.9
Kiminle yaşıyor	(n)	%
Anne ve baba ile	33	76.7
Anne ile	6	14.0
Baba ile	1	2.3
Akrabalarda	2	4.6
Kiminle geldi	(n)	%
Polis eşliğinde	33	76.7
Ailesi ile	10	23.3
Mental düzey	(n)	%
Normal zeka	36	83.7
Mental retarde	7	16.3

(%37.2) ilköğretime devam etmekte, 10 olgu (%23.3) lise eğitimine devam etmekte, 4 olgu (%9.3) ilköğretimi bitirmeden okulu bırakmış ve 7 olgu (%16.3) ilköğretimi bitirdikten sonra okula devam etmemiştir (Tablo 2). Saptanan cinsel istismar tipleri arasında 22 olgu (%51.1) ile en sık cinsel amaçlı dokunma görülürken, bunu 12 olgu (%27.9) ile cinsel penetrasyon, 5 olgu ile (%11.6) interfemoral ilişki ve 4 olgu ile (%9.3)

cinsel içerikli konuşma takip etmektedir. Ayrıca 2 olgu (%4.6) enseste maruz kalmıştır. Olguların 7'sinin (%16.2) zihinsel açıdan yaşının gerisinde gelişim gösterdiği düşünülmüş, yapılan WISC-R zeka testi sonucunda 6'sının "Hafif Derecede Zeka Geriliği" tanısı aldığı, 1'inin ise "Orta Derecede Zeka Geriliği" olduğu saptanmıştır. Bu çocuklarda saptanan psikiyatrik tanılar; 12 olguda (%27.9) Travma Sonrası Stres Bozukluğu, 1

olguda (%2.3) Davranım Bozukluğu ve Travma Sonrası Stres Bozukluğu, 2 olguda (%4.6) Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu ve Travma Sonrası Stres Bozukluğu, 2 olguda (%4.6) Hafif Derecede Mental Retardasyon ve Travma Sonrası Stres Bozukluğu, 5 olguda (%11.6) Depresif Bozukluk, 2 olguda (%4.6) Davranım Bozukluğu ve Depresif Bozukluk, 6 olguda (%13.9) Uyum Bozukluğu, 1 olguda (%2.3) Davranım Bozukluğu ve Uyum Bozukluğu, 1 olguda (%2.3) ise Hafif Derecede Mental Retardasyon ve Uyum Bozukluğu ve 3 olguda Akut Stres Bozukluğu saptanmıştır. 8 olgunun (%18.6) değerlendirilen kesitte travmadan etkilenmediği düşünülmüş, bunlardan 1'i Davranım Bozukluğu ve 1'i Orta Derecede Mental Retardasyon tanıları almıştır (Şekil 2).

Şekil 2: Cinsel İstismar Mağduru Çocuk Grubunun Aldığı Psikiyatrik Tanılar

TSSB: Travma Sonrası Stres Bozukluğu, DB: Davranım Bozukluğu, DEHB: Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu, HMR: Hafif Derecede Mental Retardasyon, UB: Uyum Bozukluğu, DEPR: Depresyon

Cinsel istismar sonrası tanı alan (35 olgu) gruba tanı almayan (8 olgu) grup karşılaştırılmıştır. Tanı alan grubun yaş ortalaması 13.08 ± 1.3 iken tanı almayan grubun yaş ortalaması 14.25 ± 1.1 olarak saptanmıştır. Tanı alan grubun %37.1'i çoklu travmaya maruz kalmış (farklı zamanlarda iki ve daha fazla sayıda cinsel istismara maruz kalmış), %62.8'i tanıdığı bir kişi tarafından istismara uğramış ve %71.4'ü ailesiyle birlikte

yaşayan olgulardır. Bu grupta %62.8 ile en sık cinsel dokunma şeklinde istismar tipi görülürken bunu %31.4 ile cinsel penetrasyon ve %2.8 ile cinsel içerikli konuşma izlemektedir. Tanı almayan grupta ise olguların %37.5'i çoklu travmaya maruz kalmış, %37.5'i tanıdığı biri tarafından istismara uğramış ve olguların %50'si ailesiyle birlikte yaşamaktadır. Bu grupta %50 ile en sık istismar tipi cinsel dokunma iken bunu %37.5 ile cinsel penetrasyon ve %12.5 ile cinsel içerikli konuşma izlemektedir. Tanı almayan gruptaki cinsel penetrasyon istismar tipine maruz kalmış olguların tümü aynı yaştaki erkek arkadaşı ile birlikte kaçıp cinsel ilişkiye giren, sonrasında ailelerinin kararıyla imam nikahıyla birlikte yaşayan kız olgulardır.

TARTIŞMA

Araştırmaya katılan 277 olgunun 234'ü suç işledikleri iddiasıyla, 43'ü ise uğradıkları cinsel istismar sonrası beden ve ruh sağlıklarının değerlendirilmesi amacıyla hastanemize getirilmişlerdir. Çataloluk (1983) çalışmasında ülkemizde en fazla işlenen çocuk suçunun en uzun hapsi gerektiren adam öldürmeden tokat atmaya kadar değişen, şahsa karşı işlenen suçlar olduğunu belirtir. Mangır ve Silleli (1987) çalışmasında suç ve çocuk kavramlarını irdeleyerek Türkiye'de meydana gelen çocuk suçluluklarının sebepleri ve en çok işlenen suç türleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Çalışmaya göre çocuk suçlarının başında adam öldürme, teşebbüs ya da yaralama gibi şahsa karşı işlenen suçlar gelmektedir. Mala karşı işlenen suçlarda ise dikkati çeken batı ülkelerindeki gibi organize olunmaması ve ekonomik sıkıntılar nedeni ile işlenmeleridir. Ülkemizin İç Anadolu Bölgesi'ne ait verilerinden elde edilen bu çalışmada en çok işlendiği iddia edilen suçlar sırasıyla hırsızlık ve kasten yaralama olarak bulunmuştur.

Suçta karıştığı iddia edilen çocuk grubunun %84.6'sının normal zeka düzeyine sahip olduğu, %19.2'sinin suça karıştığı iddia edilen zamanda eğitim-öğretim sürecinde olmadığı

tespit edilmiştir. Bu çocukların da %93.6'sı 12-15 yaş aralığında, yani işledikleri iddia edilen suçun hukuki anlam ve önemini algılama ve davranışlarını yönlendirme yetenekleri açısından değerlendirilmesi gereken yaşlardaki çocuklardır. %41'inin işlediği iddia edilen suçun hukuki anlam ve önemini algılama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yetersiz olduğu, %8.5'inin ise işlediği iddia edilen suçun hukuki anlam ve önemini anlayabildiği ancak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yetersiz olduğu bulunmuştur. En sıklıkla işlendiği iddia edilen hırsızlık ve kasten yaralama suçlarının (işlendiği iddia edilen suçların %85.5'i), okulda ya da dışarıda arkadaşlarıyla kavga sırasında ya da birkaç arkadaşı ile birlikte, içlerinden bir ya da ikisinin dışarıda gözcülük yaparken diğerlerinin dükkan ya da market gibi iş yerlerinden 30-40 TL civarındaki parayı almaya teşebbüs etmek yoluyla işlendiği iddia edilmiştir. Göç (2006) çalışmasında çocuğu suça yönelten nedenleri, bireysel ve çevresel nedenler olmak üzere iki temel gruba ayırır. Bireysel nedenler, çocukların işlediği suçların oldukça küçük bir kısmını açıklayabilmektedir. Çocukların suça yönelmesinde esas önemli faktör çevresel nedenlerdir. Bunların başında, çocuğun hayatını geçirdiği aile, okul, iş, kent ve arkadaş çevresi gelmektedir. Gördeles Beşer ve Çam'ın (2009) yaptıkları çalışmada suç işlemiş ergenlerin ruhsal durumları ve ilişki tarzları kullanılan ölçekler yardımıyla değerlendirilmiş, ergenlerin ruhsal durumlarının 'normal' sınırlarda olduğu ve olumlu ilişki tarzlarını daha çok kullandıkları saptanmıştır. Ergenlerle yapılan görüşmelerde araştırmacı ile olumsuz bir iletişim tarzı ve yaşlılarından farklı şekilde davranış sergilemedikleri gözlenmiştir. Bu nedenle, ergen olmalarının verdiği duygusal dalgalanmalar sonucunda öfke patlamaları yaşadıkları ve olumlu özdeşim kuramadıkları için olumsuz davranışlar sergiledikleri düşünülmüştür. Aksoy ve Ögel'in (2004) çalışmasında ise suça karışmış ergenlerin %73.3'ünün herhangi bir bedensel ve ruhsal bozukluğu olmadığı saptanmıştır. Bu çalışmada da suça karıştığı iddia edilen çocukların büyük kısmı klinik görüşme sırasında psikiyatrik bir tanı

almamıştır. Olguların %41'i, içinde bulunduğu yaş grubunun özelliği ile işlediği iddia edilen suçun hukuki anlam ve önemini değerlendirme ya da davranışlarını yönlendirme yetenekleri açısından yetersiz bulunmuştur ve daha çok çevresel nedenlerle suça karışıyor görünmektedir. %8.5 olgu ise Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu tanısını karşılamış ve bu nedenle davranışlarını yönlendirme yeteneği açısından yetersiz bulunmuştur.

Sokullu (1992) çalışmasında insanların davranışlarını en fazla etkileyen faktörün aile olduğunu belirtmiştir. Çocuğu suça iten aile faktörleri parçalanmış aileler, aile içi gerilim, ev içi disiplin sorunları ve ailede suçluluk olarak dört başlık altında anlatılarak çocuk suçluluğunun önlenmesinde aileye büyük görevler düştüğü belirtilmektedir. Bu çalışmada suça karıştığı iddia edilen çocukların %90.2'sinin anne ve babası ile birlikte yaşayan, parçalanmış aile çocukları olmadıkları saptansa da, çocukların büyük kısmının kolluk kuvvetleri eşliğinde getirilmeleri ve çalışmanın geriye dönük yöntemle yapılmış olması, ailenin etkisinin tam değerlendirilemesine neden olmuştur.

Çalışmamızda suça karıştığı iddia edilen çocukların 62'sinin (%26.5) babasının işsiz olduğu ve bunların da sadece 11'inin annesinin sigortasız olarak asgari ücretin altında bir maaşla çalıştığı, 27 olgunun (%11.5) ise ailesine maddi destek için çalıştığı, %44.9'unun (105 olgu) 3 ya da daha fazla kardeşe sahip olduğu saptanmıştır. Bu sonuç yazın bilgisiyle uyumlu olarak sosyoekonomik durumu düşük ve kalabalık ailede yaşamanın suç işlemede önemli yer tuttuğunu göstermektedir.

Öztop ve Özcan (2010) cinsel istismarın yaygınlığı konusunda gerçek istatistiksel verilere ulaşmanın zor olduğunu, cinsel istismara uğrayanların sadece %15'inin bildirimde bulunduğunu, çalışmalarda bildirilen yaygınlık oranları arasında büyük farklar olduğu bilinse de çocuklarda %10-40 oranında cinsel istismar olduğunu

belirtmiştir. Bu çalışmada cinsel istismara uğradığı için ruhsal durum değerlendirmesi amacıyla getirilen 43 çocuktan 37'sinin kız olması, kız çocuklarının daha fazla cinsel istismara uğradığı bilgisini desteklemektedir (Öztop ve Özcan 2010). Ancak son yıllardaki yayınlarda erkek çocuklarının da sık olarak cinsel istismara uğradığı belirtilmektedir (İşeri 2008). Yurt dışında yapılan çalışmalarda cinsel istismara maruz kalan çocukların %25'inin 7 yaş altında (Fontanella ve ark. 2000), %53'ünün 14 yaş altında (Santos ve ark. 2006) olduğu belirtilmektedir. Ülkemizde yapılan çalışmalarda ise çocuk psikiyatrisine başvuran cinsel istismar olgularında ortalama yaş 10.9 (Çengel Kültür ve ark. 2007) ve 11.4 (Öztop ve Özcan 2010) olarak belirlenmiştir. Bizim çalışmamızda ise cinsel istismara uğrayan grupta kızların yaş ortalaması 12.9 yıl, erkeklerin ise 12.6 yıl olarak saptanmıştır. 32 olgunun 12-18 yaş aralığında olması, ergenlerin cinsel istismar konusunda algılarının ve farkındalıklarının daha yüksek olmasının bildirimde bulunma oranlarını yükselttiği şeklindeki yazın bilgisini desteklemektedir (Glazer 2008).

Tahiroğlu ve Avcı'nın bir çalışmasında (2007) cinsel istismar tipinin belirlenmesinin önemli olduğu ve psikiyatrik açıdan diğerlerinden daha ciddi sonuçlar doğurabileceği bildirilmiştir. Çalışmamızda görülen en sık istismar tipi sırasıyla %51.1 ve %27.9 oranlarıyla cinsel dokunma ve cinsel penetrasyondur. Bunları %11.6 ile interfe-moral ilişki ve %9.3 ile cinsel içerikli sözler izlemektedir. 2 olguda ensest saptanmıştır. Ülkemizin Kayseri ve Malatya illerinden elde edilen verilerle yapılan bir çalışmada çocuk ve ergen ruh sağlığı polikliniğine başvuran istismara uğramış 127 olguya uygulanan en sık istismar tipi %45.7 ile cinsel dokunma, %43.3 ile cinsel penetrasyon, %0.8 ile teşhircilik ve %0.8 ile fuhuş olarak saptanmıştır. Bu çalışmada 7 olguda ensest tespit edilmiştir. Bu çalışmadaki cinsel penetrasyon oranlarının bizim çalışmamızdan daha yüksek olması, olgu sayısının daha fazla olmasına ve kültürel farklığa bağlı olabilir.

Eğitim durumlarına göre yapılan değerlendirmede, çalışmada yer alan 43 çocuk ve ergenden 17'sinin istismara uğradıkları kesitte okula gitmediği, bu 17 çocuk ve ergenin 7'sinin hayatları boyunca hiç okula gitmemiş olup, okuma yazma bilmedikleri ve bu 7 olgunun yalnızca 2'sinin 6 yaşın altında olduğu saptanmıştır. Çalışmada okula gitmeyen ergen kız sayısı 13 (%30.2)'tür. Bu bulgu okula gitmeyen ergen kızlarda cinsel istismarın daha sık olduğu şeklindeki yazın bulgularıyla uyumludur (Öztop ve Özcan 2010).

Kendall-Tackett ve arkadaşlarının (1993) gözden geçirme yazısında cinsel istismar kurbanlarının %64-79 oranları arasında psikiyatrik belirtiler gösterdikleri bildirilmiştir. Ülkemizde yapılan bir çalışmada ise istismara uğrayan olguların %75'inde ruhsal sorunlar olduğu görülmüştür (Öztop ve Özcan 2010). Bizim çalışmamızda, olgular poliklinik başvuruları sırasında DSM-IV-TR tanı sınıflama sistemine göre psikiyatrik açıdan değerlendirilmiş ve klinik muayenesi sırasında zihinsel açıdan geriliği olabileceği düşünülen olgulara WISC-R zeka testi uygulanmıştır. Klinik muayene ve WISC-R zeka testi sonucunda olguların %84.6'sının normal zeka düzeyinde olduğu saptanmıştır. Çalışmamızda literatür bilgileriyle uyumlu olarak, cinsel istismar nedeniyle değerlendirilen grubun %81.4'ünde yaşadıkları travmaya sekonder psikiyatrik bozukluk tespit edilmiştir. Yine literatür bilgileriyle uyumlu olarak cinsel istismara bağlı en sık ortaya çıkan psikiyatrik bozukluklar Travma Sonrası Stres Bozukluğu, Depresyon, Uyum Bozukluğu ve Akut Stres Bozukluğu'dur. En sık saptanan eş tanı Davranım Bozukluğu'dur. Ülkemizde yapılan başka bir çalışmada çocuk istismarı kapsamında değerlendirilen olgularda Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu'nun (%22.2) en sık eşlik eden psikiyatrik tanı olduğu bildirilmektedir (Çengel Kültür ve ark. 2007).

Çocuk travmaya maruz kalmak, istismarcının tanıdık olması, erken yaş, yaşanan sosyal çevrenin travmatik deneyime verdiği yanıt, diğer çocukluk çağı travma öyküsü, ebeveyn yokluğu ya da

ebeveynlerdeki ruhsal hastalık Travma Sonrası Stres Bozukluğu gelişme riskini artırmaktadır (Gölge 2005). Okul çağında cinsel istismara uğramış ve uğramamış çocuklarda TSSB'nin araştırıldığı bir çalışmada istismarın TSSB ile yüksek ilişki gösterdiği, penetrasyon ve saldırganlık derecesinin anksiyete düzeyinde artışla sonuçlandırıldığı bildirilmiştir (Evans ve ark. 2005). Başka bir çalışmada cinsel istismara uğramış çocukların %63.8'inde TSSB, %33'ünde depresyon saptanmıştır (Carey ve ark. 2008). Bizim çalışmamızda ise tanı alan (35 olgu) ve almayan (8 olgu) gruplar sırasıyla karşılaştırıldığında ortalama yaş ($13.08 \pm 1.3 / 14.25 \pm 1.1$), çoklu travmaya maruz kalmış olma (%37.1 / %37.5), istismarın penetrasyon içermesi (%31.4 / %37.5) arasında fark gözlenmezken; tanı alan grupta almayanlara göre istismarcının tanındık olması (%62.8 / %37.5), aileyle birlikte yaşama (%71.4 / %50) oranları daha yüksek bulunmuştur. Her iki grupta da en sık tespit edilen istismar tipinin cinsel dokunma yoluyla olduğu tespit edilmiştir. Bulgularımızın farklılığı tanı alan ve almayan gruptaki olgu sayılarının yetersiz ve orantısız olmasına bağlı olabilir. Ayrıca tanı almayan 8 olgunun 1'inin Orta Derecede Mental Retardasyon tanısı almış olması (tanı alan grupta Mental Retardasyon tanısı alan 5 olgu da hafif derecede MR) ve tanı almayan grupta, penetrasyon yoluyla istismara uğrayanların tümünün aynı yaştaki erkek arkadaşıyla birlikte kaçıp sonrasında da ailesinin kararıyla imam nikahıyla yaşaması ile de ilişkili olabilir. İstismara uğrayan çocukların yaklaşık 1/3'ü akut dönemde herhangi bir belirti vermeyebilir, ancak olası riskler düşünülerek düzenli takip altında bulundurulmaları son derece önemlidir (Aktepe 2009). Cinsel istismara uğramış çocukların hepsinde psikiyatrik belirti görülecek diye bir genelleme de yapılamaz. Olguların %20-50'sinde psikiyatrik belirti olmadığı bildirilmiştir. Ancak izleme dayalı veriler belirti göstermemiş çocukların %10-20'sinde 12-18 ay içinde sorunlar başlayabileceğini ortaya koymuştur (İşeri 2008).

Olguların 7'sinde ise mental retardasyon tespit edilmiştir. Bunlardan 6'sı hafif derecede mental retardasyon, 1'i orta derecede mental retardasyon tanısı almıştır. Zihinsel engelli çocukların kendilerine gösterilen ilgi ve sevgiye olumlu yanıt vermeleri, yargılama ve değerlendirme yeteneklerinin yetersizliği gibi nedenlerle cinsel ilişki için yapılabilecek bir teklifi ya da cinsel yakınlaşmayı, cinsel olarak sömürülebileceklerini bilmeden kabul edebilirler (Morano 2001).

Sonuç olarak, çocuk ve ergen psikiyatrisi poliklinik çalışmalarında adli olguların değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Çocuk ve ergenler ister suça karışmış olarak, ister istismar mağduru olarak karşımıza getirilsin, her iki durumda da erişkinlerden farklı biçimde değerlendirilmeleri gerekmektedir. Suça karışmış çocukların özellikle aile ortamı, arkadaş grubu gibi suça sürükleyen nedenler açısından araştırılması ve gerekli durumlarda uygun müdahalelerin yapılması önemlidir. Çocuk ve ergenlerde cinsel istismarın gerek istismar döneminde gerek yetişkinlik döneminde psikiyatrik hastalıklara neden olabileceğinden dolayı çok önemli bir halk sağlığı problemi olduğu unutulmamalı, olguların gizli kalmaması, uygun kuruluşlara bildiri, tedavi ve rehabilitasyonuna önem verilmelidir.

KAYNAKLAR

Aksoy A, Ögel K (2004) Tutuklu ve Hükümlü Ergenlerin Özellikleri: Türkiye'de Yapılan Çalışmaların Gözden Geçirilmesi. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü'nün Gözetimindeki Çocuklara Yönelik Hizmetlerin İyileştirilmesi Projesi İhtiyaçların Belirlenmesi Çalışması. İstanbul, Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği Yayınları.

Aktepe E (2009) Çocukluk çağı cinsel istismarı. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar 1: 95-119.

Ali M, Shahab S, Ushijima H ve ark. (2004) Street children in Pakistan: a situational analysis of social condition and nutritional status. Soc Sci Med 59: 1707-1717.

- Baccini F, Fallotta N, Calabrese E ve ark. (2003) Prevalence of sexual and physical abuse and its relationship with symptom manifestations in patients with chronic and functional gastrointestinal disorders. *Dig Liver Dis* 35: 256-261.
- Balcioğlu I (2001) Suç, Göç ve Çocuklar. *Şiddet ve Toplum*. İstanbul, Bilge Yayınları, s: 203.
- Basut E, Erden G (2005) Suça yönelen ve suça yönelmeyen ergenlerin stres belirtileri ve stresle başa çıkma örüntüleri yönünden incelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 12: 48-55.
- Başar H (1999) Sınıf Yönetimi. İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s: 50-150.
- Caldwell MR, Wiebe RP, Cleveland H (2006) The influence of future certainty and contextual factors on delinquent behavior and school adjustment among African American adolescents. *J Youth Adolesc* 35: 591-602.
- Carey PD, Walker JL, Rossouw W ve ark. (2008) Risk indicators and psychopathology in traumatised children and adolescents with a history of sexual abuse. *Eur Child Adolesc Psychiatr* 17: 93-98.
- Çamkerten F (1999) Ankara Çocuk İslahevi'nde bulunan suça yönelmiş çocuklara uygulanan mesleğe yönelme çalışmalarının değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi.
- Çataloluk S (1983) Çocuk suçluluğu. *Adalet Dergisi* 9: 973-1020.
- Çengel Kültür E, Çuhadaroğlu Çetin F, Gökler B (2007) Demographic and clinical features of child abuse and neglect cases. *Türk J Pediatr* 49: 256-262.
- Drossman A, Leserman J, Nachman G ve ark. (1990) Sexual and physical abuse in women with functional or organic gastrointestinal disorders. *Ann Intern Med* 113: 828-833.
- Erdoğan A, Balcioğlu İ (2003) Çocuk ve ergenlerde adli psikiyatri. *Türkiye Klinikleri Psikiyatri Dergisi* 4: 101-107.
- Evans E, Hawton K, Rodham K (2005) Suicidal phenomena and abuse in adolescents: a review of epidemiological studies. *Child Abuse Negl* 29: 45-58.
- Fontanella D, Harrington SJ, Zuravin SJ (2000) Gender differences in the characteristics and outcomes of sexually abused preschoolers. *J Child Sex Abuse* 9: 21-40.
- Friedrich WN (1994) Individual psychotherapy for child sexual abuse victims. *Child Adolesc Psychiatr Clin North Am* 3: 797-812.
- Glaser D (2002) Child sexual abuse. *Rutter's Child and Adolescent Psychiatry içinde*, 5th edition, Rutter M (ed), Blackwell Publishing Company, USA, s: 340-358.
- Göç L (2006) Çocuk suçluluğu ve polisin yaklaşımı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.
- Gölge ZB (2005) Cinsel travma sonrası oluşan ruhsal sorunlar. *Nöropsikiyatri Arşivi* 42: 19-28.
- Gördeles Beşer N, Çam O (2009) Suça yatkın ergenlerde olumlu kişilerarası ilişkiler geliştirme programının etkinliğinin incelenmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 10: 226-232.
- İşeri E (2008) Cinsel istismar. *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Temel Kitabı içinde*, Hekimler Yayın Birliği, Ankara, s: 470-477.
- Kendall-Tackett KA, Williams LM, Finkelhor D (1993) Impact of sexual abuse on children: a review and synthesis of recent empirical studies. *Psychol Bull* 113: 164-180.
- Köse S, Aslan Z, Başgül S ve ark (2010) 2007-2009 yılları arasında bir eğitim ve araştırma hastanesi çocuk psikiyatrisi polikliniğine yönlendirilen adli olgular. 20. Ulusal Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Kongresi, Bodrum.
- Küçükler H (2001) Suç davranışında bulunan çocukların sosyodemografik özellikleri ve olası suça itilme nedenleri. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Elazığ, Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı.
- Lipsey MW, Landenberger NA, Wilson SJ (2007) Effects of Cognitive-Behavioural Programs for Criminal Offenders: Center for Evaluation Research and Methodology Vanderbilt Institute for Public Policy Studies Reviewers, USA.
- Mangır M, Silleli N (1987) Çocuk suçluluğu. Ankara, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, s: 21.
- Morano JP (2001) Sexual abuse of mentally retarded patient: medical and legal analysis for the primary care physician. *Prim Care Companion J Clin Psychiatry* 3: 126-135.

GÖKTEN

Özen NE, Şener Ş (1997) Çocuk ve ergende cinsel istismar. Ege Psikiyatri Sürekli Yayınları 2: 473-491.

Öztop DB, Özcan ÖÖ (2010) Cinsel istismar vakalarının sosyodemografik ve klinik özelliklerinin değerlendirilmesi. New/Yeni Symposium 48: 270-276.

Öztürk O, Uluşahin A (2008) Ruh Sağlığı ve Bozuklukları. Onbirinci basım, Tuna Matbaacılık, Ankara, s: 744-810.

Santos JC, Neves A, Rodrigues M ve ark. (2006) Victims of sexual offences: medicolegal examinations in emergency settings. J Clin Forensic Med 13: 300-303.

Sercan M (2007) Adli Psikiyatri Uygulama Klavuzu. Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları, Tuna Matbaacılık, Ankara, s: 16-23.

Sokullu FA (1992) Çocuk suçluluğu kriminolojisinde aile faktörü. Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu, İstanbul.

Tahiroğlu-Yolga A, Avcı A (2007) Cinsel istismar. Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları içinde, Aysev-Soykan A, Taner Işık Y (ed), Asimetrik Paralel, İstanbul, s: 727-736.

Türk Dil Kurumu (2005) Türkçe Sözlük. 549. basım, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s: 2200.